

О.Лавер

**СТАТИСТИКА ВТРАТ НАСЕЛЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ, СРСР
ТА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В ЛОКАЛЬНИХ ВІЙНАХ І
КОНФЛІКТАХ ХХ СТОЛІТТЯ.**

Питання визначення втрат збройних сил та цивільного населення Російської імперії та СРСР в локальних війнах і конфліктах ХХ століття, а також питомої ваги українців у цих втратах є, без сумніву актуальним. Але воно є і досить важким, оскільки сама кількість людських втрат, а особливо в порівнянні з кількістю втрат ворогуючої сторони, є предметом національної міфології, яка в даному випадку має на меті максимально звеличити доблесть та військову майстерність власних збройних сил. Особливо це стосується Росії та СРСР.

Ось декілька прикладів. Коли після взяття Ізмаїлу один з підлеглих запитав у Олександра Суворова, як показати у звіті втрати турків, майбутній генералісімус, не роздумуючи, відповів: “Пиши поболее, чего их, супостатов, жалеть” [1, с.13]. Так “народилась” цифра 26 тис. і навіть 30.860 турків, які загинули при штурмі Ізмаїла в 1790 році [2, с.61]. Самі ж росіяни оцінили свої втрати в 4 тис. вбитих [2, с.515]. Військова енциклопедія радянської доби [3, с.622] оцінювала втрати австро-угорських військ під час Брусиловського прориву (1916 р.) в 1,5 млн. вбитих, поранених та полонених. А відповідні втрати російських військ – у 500 тис. чоловік. І тільки в 1998 році історик Неліпович С. показав [4], що в окремі дні наступу штаб генерала Брусилова при передачі даних про втрати російських військ в Ставку, зменшив їх рівно в 10 разів. В 2001 році вийшла в світ колективна монографія російських військових істориків, у якій кількість червоноармійців, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни була визначена у 8.668.400 чоловік [5, с.236]. Якщо врахувати, що за 7 років до цього, станом на травень 1994 року, банк комп’ютерних даних музею Великої Вітчизняної війни на Поклонній горі в Москві містив персональні поіменні дані на 19 млн. загиблих у війні червоноармійців, то бачимо, що сучасні російські військові історики применшили втрати Червоної Армії в роки Великої Вітчизняної війни більше, ніж у два рази. Історик Коваль М.В. з посиланням на Головархів Росії наводить ще вищу цифру: 19,5 млн. безповоротно втрачених червоноармійців [6, с.16]. Тобто, офіційні статистичні дані в таких випадках є не зовсім достовірними і їх потрібно порівнювати з

відповідними даними з інших джерел. Більше того, є необхідність в дослідженні, як з плином часу змінювалася цифра втрат в тій чи іншій війні або конфлікті. Темою даної статті є визначення людських втрат Російської імперії та СРСР в локальних війнах і конфліктах ХХ століття, які проходили поза їх тогочасними державними кордонами, а також наближене визначення втрат українців в рамках цих втрат.

Першим локальним конфліктом ХХ століття, у якому прийняли участь російські війська, стало придушення повстання іхетуанів у Китаї (1900 – 1902рр.). Військова енциклопедія, видана в той період визначила російські втрати в 2 тис. вбитих та поранених [7, с.622]. Через 90 років російські військові історики визначили втрати російських військ у 3 тис. вбитих та поранених, у тому числі 300 загиблих [5, с.14]. Ми також дотримуємося цифри 300 загиблих під час придушення іхетуанського повстання з російського боку [8, с.158, 276]. В джерелі [9, с.74 – 75] вказані втрати уточнені. З російського боку загинуло 22 офіцери та 220 нижчих чинів, були поранені 60 офіцерів та 1.283 нижчі чини. Всього було вбито і поранено 1.525 російських військовослужбовців, в тому числі 242 загинуло. Також загинуло від рук іхетуанів 100 російських цивільних громадян – службовців залізниці КВЖД. Таким чином, всього загинуло 342 військовослужбовців та цивільних громадян Російської імперії. Китайські втрати були набагато більшими. За нашими підрахунками вони склали, як мінімум, 60 тис. загиблих на території Китаю [8, с.30 – 32]. Після придушення повстання російське та українське населення Далекого Сходу почало здійснювати масові вбивства китайців, які осіли на тих землях. Тільки у 8-ми волостях Зазейського району загинуло 444 китайців [9, с.75]. Точну кількість китайців, вбитих у ті роки на російському Далекому Сході, встановити неможливо.

Втрати ворогуючих сторін у російсько-японській війні 1904 – 1905рр. були встановлені Б.Ц. Урланісом. За його підрахунками загинуло 139 тис. чоловік, в тому числі 88 тис. японських та 51 тис. російських військовослужбовців [2, с.133 – 134, 365]. Втрати Росії в цій війні уточнені в [5, с.58 – 59]: всього в армії і на флоті загинуло, померло від ран і хвороб 52.501 чоловік. Якщо до цієї цифри втрат додати 1.643 російських військовослужбовців, які померли в японському полоні, то всього під час цієї війни загинуло 54.144 російських військовослужбовців. Через великі втрати під час облоги Порт-Артура японські втрати перевищували російські і згідно [5, с.42] коливалися в межах 80 – 135 тис. загиблих. Якщо

взяти за основу співвідношення японських та російських втрат, виведене Б.Ц. Урланісом, то уточнена цифра втрат у цій війні складе 147,4 тис. загиблих, в тому числі 54,1 тис. російських та 93,3 тис. японських загиблих військовослужбовців.

Певну уяву про національний склад тогочасного російського війська дають дані про національний склад російських військових у японському полоні. Так із 21.110 російських військовослужбовців взятих в полон після битви під Мукденом (15.02 – 1.03.1905р.), росіяни склали 79,1%, поляки – 13,1%, євреї – 3,2%, татари – 3,1% [5, с.35 – 36]. На долю інших народів прийшлося 1,5% всіх військовополонених. Серед 3.630 російських військовослужбовців, які потрапили до японського полону в інших битвах, росіяни складали 76%, поляки – 13,9%, євреї – 4,3%, татари – 2,7% всіх військовополонених [5, с.36]. Якщо врахувати, що під росіянами в ті часи розуміли власне росіян, а також українців і білорусів, то на основі наведених вище даних можна наближено вважати, що представники трьох східнослов'янських народів складали 76 – 79% особового складу російського війська. Перенісши вказані відсотки на цифру 54,1 тис. загиблих російських військовослужбовців, приходимо до висновку, що під час російсько-японської війни 1904 – 1905рр. загинуло близько 41,1 – 42,7 тис. росіян, українців та білорусів. Втрати українців наближено визначимо виходячи з таких міркувань. За переписом населення 1916 – 1917 рр. із 179,653 млн. жителів Росії росіяни складали 76,076 млн., українці – 31,033 млн., білоруси – 6,768 млн. Разом – 113,877 млн. чоловік, або 63,39% всього населення [10, с.24]. Із вказаної цифри 113,877 млн. чоловік росіяни складали 66,81%, українці – 27,25%, білоруси – 5,94%. Перенісши відсоток українців на цифру 41,1 – 42,7 тис. загиблих, одержуємо цифру 11,2 – 11,64 тис. українців, що загинули в роки російсько-японської війни 1904 – 1905рр. Прийmemo цифру 11,4 тис. українців, які загинули в цій війні. Можна вважати, що в двох згадуваних вище локальних війнах загинуло приблизно 11,5 тис. українців.

У 20-ті роки ХХ століття відбулося два локальних конфлікти, у яких прийняв участь Радянський Союз. Це радянсько-китайський конфлікт 1929 року та вторгнення Червоної Армії в Афганістан в тому ж році.

У радянсько-китайському конфлікті (12.10 – 20.11.1929 р.). Червона Армія розгромила китайські війська, а тому втрати червоноармійців навіть у радянські часи не приховувалися. На основі аналізу джерел [11, с.109 – 119, 152] та [12, с.79, 86, 128]

втрати з боку СРСР склали 177 загиблих червоноармійців та 27 мирних жителів [8, с.160]. Разом, таким чином, загинуло 204 чоловіки. Китайські втрати були набагато вищими. За нашими підрахунками вони склали тільки вбитими 2,6 тис. чоловік [8, с.160]. Але цифра 177 червоноармійців, які загинули в радянсько-китайському конфлікті, виявилася заниженою. Сучасні російські офіційні дані свідчать про 281 загиблого червоноармійця у цьому конфлікті [5, с.162]. Якщо до останньої цифри втрат додати ще 27 загиблих мирних жителів, то одержимо, що втрати СРСР в радянсько-китайському конфлікті 1929 року склали 308 загиблих.

На відміну від попереднього конфлікту, про вторгнення Червоної Армії на територію Афганістану в районі міста Мазарі-Шариф (квітень – травень 1929 р.) стало відомо тільки на початку 90-х років ХХ століття. Втрати Червоної Армії склали 120 чоловік вбитими та пораненими [1, с.285]. У війнах ХІХ століття співвідношення вбитих і поранених військовослужбовців із європейських країн склало 1:4, а в першій світовій війні – 1:3 [2, с.461 – 463]. На основі цього можна припустити, що число загиблих червоноармійців коливається в межах 24 – 30 чоловік. Прийmemo цифру 30 загиблих червоноармійців під час вторгнення Червоної Армії в Афганістан навесні 1929 року. Втрати афганців були набагато вищими. Тільки під час взяття міста Мазарі-Шариф було перебито 3 тис. афганців, а всього під час цього конфлікту загинуло 8 тис. афганців [13, с.23; 1, с.285].

Отже, загалом під час радянсько-китайського конфлікту та вторгнення Червоної Армії в Афганістан у 1929 році загинуло з радянського боку 338 військовослужбовців та цивільних громадян. Якщо врахувати, що на той час українці складали 18,7% населення СРСР [8, с.203], то, перенісши вказаний відсоток на вищенаведену цифру загиблих, одержимо, що у вказаних конфліктах загинуло понад 60 українців.

Додамо, що в 1919 – 1924рр. відбулося кілька локальних воєн і повстань за межами тогочасних Росії та СРСР, в яких приймали участь українці, але не приймали участі російські війська та Червона Армія. В україно-польській війні 1919 року на Східній Галичині загинуло 15 тис. українців та 10 тис. поляків [14, с.324]. На початку 30-х років кількість загиблих під час придушення Хотинського повстання 1919 року румунськими військами оцінювалась у 11 тис. загиблих в бою крім того були розстріляні сотні людей, причому в місті Хотин – 500 чоловік [15, т. 9, с.598]. На початку 80-х років вважалося, що в Хотинському повстанні 1919

року загинуло понад 11 тис. чоловік [3, с.389]. Прийmemo останню цифру як цифру втрат українського народу при придушенні румунськими військами Хотинського повстання 1919 року.

Кількість загиблих під час придушення румунськими військами Татарбунарського повстання в південній частині Бессарабії (вересень 1924р.) на початку 30-х років оцінювалася в 1 тис. загиблих [15, т. 8, с.689]. В 60-ті роки ця цифра втрат піднялася до 3 тис. загиблих [16, с.132] та до 5 тис. загиблих в першій половині 70-х років [17, с.19]. Прийmemo цифру 5 тис. загиблих під час Татарбунарського повстання 1924 року.

Отже, у вказаних трьох локальних війнах втрати українського народу перевищили 31 тис. загиблих.

Наслідки конфлікту між СРСР та Японією біля озера Хасан (липень – серпень 1938 р.) стали для Червоної Армії невтішними, тому радянські втрати під час цього конфлікту довгий час приховувалися і у пресі вперше з'явилися наприкінці 80-х років. Спочатку секретні дані називали 236 загиблих червоноармійців, потім у секретній доповіді №0040 маршал К. Ворошилов назвав цифру 408 вбитих та 2.807 поранених червоноармійців [18, с.463]. У 1988 році була вперше оприлюднена цифра 569 загиблих червоноармійців [19]. За останніми підрахунками Червона Армія втратила в цьому конфлікті 960 загиблих та 2.752 поранених [5, с.173]. Втрати японської армії за японськими даними склали понад 500 вбитих та 900 поранених [18, с.463], або більш точно 525 вбитих та 913 поранених [22, с.431]. Японські втрати за даними радянської сторони склали 650 вбитих та 2.500 поранених [20, т. 46, с.21]. Якщо вважати, що японська сторона свої втрати трохи занизила, а радянська сторона, навпаки, їх завищила, то наближено можна вважати, що японські втрати в цьому конфлікті склали наближено 600 загиблих. Разом, таким чином, у цьому конфлікті загинуло близько 1,56 тис. чоловік.

Конфлікт між СРСР та Японією біля річки Халхін-Гол (липень – серпень 1939р.), на відміну від попереднього склався для Червоної Армії вдало, а тому втрати не приховувалися. Причому вони уточнювалися у бік збільшення кількості загиблих. Радянські джерела “застійної” епохи оперували цифрою 18,5 тис. вбитих і поранених червоноармійців [3, с.354], причому тільки наприкінці 90-х років стало відомо, що ця цифра втрат включає 6.831 вбитих та померлих від ран червоноармійців [18, с.515]. За останніми підрахунками втрати Червоної Армії склали 9.703 загиблих та 15.251 поранених [5, с.179]. Участь монгольських військ, чисель-

ність яких складала 3% загальної кількості всіх військ у цьому конфлікті була символічною [21, с.39]. Радянська сторона визначила японські втрати у 61 тис. чоловік вбитими, пораненими і полоненими [3, с.354], причому загинуло та померло від ран і хвороб 25 тис. японських військовослужбовців [20, т.46, с.44]. Цієї ж цифри втрат японської сторони дотримуються і сучасні російські військові історики [5, с.177]. За японськими даними японські втрати у цьому конфлікті склали 9.471 загиблих військовослужбовців [22, с.435]. Бажання японської сторони применшити нищівність поразки в цьому конфлікті є більш, ніж очевидним. А тому цю цифру втрат ми вважаємо заниженою. Якщо виходити з того, що під час радянсько-польського конфлікту в районі річки Халхін-Гол з радянського боку загинуло 9,7 тис. військовослужбовців, а з японського боку – 25 тис., то сумарні втрати в цьому конфлікті складають 34,7 тис. чоловік загиблими.

Похід Червоної Армії на Західну Україну і Західну Білорусію (17.09 – 2.10.1939 р.) не був святковою прогулянкою, а супроводжувався втратами як з польського, так і з радянського боку. В цьому поході прийняло участь 466.516 бійців і командирів Червоної Армії [5, с.187]. Якщо прийняти до уваги, що штатна чисельність Червоної Армії на 1 вересня 1939 року була встановлена в 2,265 млн. чоловік [23, с.333], то бачимо, що в поході Червоної Армії на Західну Україну і Західну Білорусію взяло участь 20,6% її особового складу. Польські втрати за радянськими оцінками були такими: загинуло 3.500 польських військовослужбовців, 20 тис. було поранено та ще 452.500 польських військовослужбовців та осадників потрапило в радянський полон [24, с.404; 23, с.132]. За офіційними даними того часу втрати Червоної Армії склали 737 вбитих та 1.862 поранених [25]. Польська сторона оцінювала втрати Червоної Армії в 3 тис. вбитих та 7 тис. поранених [26]. Тобто, втрати Червоної Армії коливалися в межах 737 – 3 тис. загиблих. Останні дані [5, с.187] свідчать про 1.475 загиблих та 2.002 поранених червоноармійців під час походу на Західну Україну та Західну Білорусію в 1939 році. Остаточна цифра втрат – 1.475 загиблих червоноармійців виявилася в два рази меншою, аніж цифра втрат, яка наводилася польською стороною, але в два рази більшою, ніж офіційна цифра втрат Червоної Армії, яка наводилася у 1939 році. Загальна кількість загиблих з обох боків під час походу Червоної Армії на Західну Україну і Західну Білорусію в 1939 році складає 4.975 чоловік.

Найбільш кровопролитною серед локальних воєн 1900 – 1940 років була радянсько-фінська війна 1939 – 1940рр., в якій прийняло участь 1,3 млн. радянських та 600 тис. фінських військовослужбовців [1, с.286]. Ця війна, за висловом російського поета О. Твардовського, була для СРСР війною “незнаменитою”, тому радянські втрати в ній десятиріччями занижувалися, і реальна цифра втрат Червоної Армії в цій війні стала відома тільки останнім часом.

Одразу після закінчення війни, кожна із ворогуючих сторін оприлюднила інформацію як про свої втрати, так і про втрати супротивника. Штаб Ленінградського військового округу втрати фінської армії визначив у 70 тис. вбитих та 15 тис. померлих від ран, втрати Червоної Армії за даними радянської сторони склали 48.745 загиблих та 158.863 поранених [2, с.220]. Маршал Маннергейм, головнокомандувач фінської армії, висміяв ці дані, пояснивши, що якби це було так, то фінська армія взагалі би втратила боєздатність [27, с.318]. В своєму наказі від 13 березня 1940 року Маннергейм втрати фіннів визначив у 15 тис. вбитих, а втрати Червоної Армії – у 200 тис. загиблих [27, с.306]. Таким чином, виходячи з наведеного вище, втрати фіннів коливалися в межах 15 – 85 тис. загиблих, а втрати Червоної Армії – в межах 49-200 тис. Прослідкуємо тепер, як уточнювалися обидві цифри втрат.

Після закінчення війни в Фінляндії було проведено ретельний облік всіх тих, хто загинув або був поранений. Виявилось, що загинуло 24.923 та було поранено 43.557 фінських військово-службовців, з яких 10 тис. стали інвалідами [27, с.318; 1, с.286]. В результаті бомбардувань радянської авіації загинуло понад 700 цивільних громадян Фінляндії [27, с.316]. За уточненими даними загинуло 1.029 цивільних громадян Фінляндії [22, с.499].

Десятиріччями цифра втрат Червоної Армії – 48.745 загиблих та 158.863 поранених – вважалася офіційною. І тільки в 90-х роках стали відомими інші цифри. У 1990 році були вперше оприлюднені статистичні дані ще з липня 1940 року: 72.408 вбитих та померлих від ран, 17.520 тих, хто пропав безвісти та близько 200 тисяч поранених, контужених та обморожених червоноармійців [28, с.341]. У 1991 році з’явилася вже інша цифра втрат: 65.384 вбитих та померлих від ран, 19.610 тих, хто пропав безвісти, 196.198 поранених, контужених та обморожених червоноармійців [29]. І, нарешті, коли було знято гриф секретності з “Книги учета безвозвратных потерь Рабоче-Крестьянской Красной Армии в

борьбе с белофиннами”, один історик – П.А. Аптекарь – нарахував по цій книзі 131.476 безповоротно втрачених червоноармійців, а інший історик – М.В. Філімошин – нарахував по цій же книзі 126.875 безповоротно втрачених червоноармійців [28, с.346]. Російські історики до цього часу вживають останні дві цифри в якості цифри втрат Червоної Армії в роки радянсько-фінської війни 1939 – 1940 років. Причому, якщо історики “західного” напрямку використовують у своїх дослідженнях першу цифру втрат, то історики, які мають ностальгію за втраченим СРСР та його величчю, використовують другу цифру.

Проте і наведені вище цифри втрат не вичерпують всіх втрат Червоної Армії в радянсько-фінській війні 1939 – 1940 рр. Виявилось, що в наведену вище “Книгу” не увійшло 20 – 25% червоноармійців, які загинули у війні. На основі цього історик Соколов Б.В. вивів цифру 170 тис. червоноармійців, які загинули в цій війні [28, с.346]. Остання цифра втрат є близькою до тої, яку назвав у свій час маршал Маннергейм. За його підрахунками на “лінії Маннергейма” Червона Армія втратила 100 – 125 тис. вбитими та померлими від ран, а на фронті від Ладозького озера до Лапландії ще 75 тис. загиблих [27, с.318 – 319]. Підсумовуючи сказане, втрати ворогуючих сторін в людях, а також в бойовій техніці подаємо такою таблицею [8, с.162; 27, с.317; 28, с.349; 23, с.164].

Країна	Загиблі (тис.чол.)	Літаки	Танки	Гармати і міномети
СРСР	170	975	2.450	422
Фінляндія	25	61	50	500

Враховуючи втрати цивільного фінського населення від бомбардувань радянської авіації, наближено можна вважати, що в радянсько-фінській війні 1939 – 1940 рр. загинуло близько 196 тис. чоловік.

Не зовсім вдалий перебіг подій та величезні втрати і до цього часу змушують сучасних російських істориків йти на фальсифікацію людських втрат у радянсько-фінській війні 1939 – 1940 рр. Наприклад, у монографії [5, с.211 – 212] радянські втрати оцінюються в 126.875 чоловік, а стосовно фінських втрат наводяться аж дві завищені цифри втрат – 48.243 загиблих та 95 тис. загиблих фінських військовослужбовців. Тобто, автори монографії [5] зробили вигляд, що справжні цифри фінських втрат їм невідомі. Історик А. Широкоград у своїй монографії [30] пішов ще далі: число загиблих та померлих від ран червоноармійців він оцінив у 65.384

чоловік, а втрати фіннів по А. Широкограду склали 48,3 тис. чоловік вбитими, причому цю цифру втрат цей історик вважає заниженою [30, с.685]. Як бачимо, суворовський принцип “пиши побольше” діє до цього часу.

В 1940 році Червона Армія здійснила походи в Прибалтику і Бессарабію. Автори монографії [5, с.214] помилилися в твердженні, що бойових втрат серед радянських військовослужбовців не було. Втрати були, і наведені вони в монографії [23]. Угрупування Червоної Армії, націлене на Прибалтику, разом з військами, які дислокувалися в прибалтійських країнах складало на середину червня 1940 року 435 тис. чоловік [23, с.198]. Окупація Прибалтики Червоною Армією відбулася в період 15 – 21 червня 1940 року, причому не обійшлося без дрібних сутичок. Втрати Червоної Армії склали 58 вбитих (28 чоловік загинуло, 15 втопилося, 15 самогубств) та 158 поранених [23, с.205]. Під час походу на Бессарабію було задіяне угрупування Червоної Армії кількістю 460 тис. чоловік [23, с.221]. Упродовж 28 червня – 1 липня 1940 року Бессарабія, а також Північна Буковина були зайняті радянськими військами. Втрати Червоної Армії склали 44 вбитих (загинуло 29, 12 самовбивств, 3 втопилося) та 75 поранених [23, с.232]. Отже, під час походів Червоної Армії в Прибалтику та Бессарабію втрати Червоної Армії склали 102 вбитих та 233 поранених.

Підсумовуючи наведені вище цифрові дані, одержуємо, що втрати Червоної Армії в локальних війнах і конфліктах 1938 – 1940 років склали 182.240 чоловік загиблими, причому 93,28% всіх втрат прийшлося на війну з Фінляндією.

Якщо говорити про втрати українців у цих війнах і конфліктах, то слід почати з катастрофи, яка спіткала українську 44-у дивізію у радянсько-фінській війні. Ця дивізія, яка дислокувалася в Тернополі [28, с.211], була відправлена на фінський фронт без зимового обмундирування – в шинелях та брезентових чоботах. Через те, що на фронт вона перекидалася поспіхом, не всіх бійців уже на фронті встигли забезпечити валянками та тілогрійками [28, с.212]. 44-а дивізія була оточена фіннами біля містечка Суомусалмі і в боях 1 – 7 січня 1940 року втратила 1.001 вбитого, 1.430 поранених та ще 2.243 пропали безвісти [28, с.216]. Практично все озброєння та техніка дивізії потрапили до рук фіннів. Офіційні газети “Правда” і “Красная звезда” в повідомленнях 14 січня 1940 року заперечували факт розгрому, причому повідомляли з радянською “об’єктивністю”, що радянські втрати склали 900 чоловік, а фінські 2000 чоловік. Але в секретному

наказі від 19 січня 1940 року, який був доведений всьому командному складу аж до командирів взводів, факт розгрому 44-ї дивізії визнавався, причому повідомлялося, що командування дивізії в особах комбрига Виноградова, полкового комісара Пахоменка та начальника штабу, полковника Волкова за боягузство та зрадницьку поведінку засуджене до розстрілу. Всі засуджені були розстріляні перед строем дивізії [28, с.217 – 218].

Цифру втрат українців у цих конфліктах виведемо, користуючись такими міркуваннями. На початку 1939 року українці складали 14,65% населення СРСР [8, с.203]. Після включення західно-українських земель до складу СРСР, цей відсоток трохи піднявся. Оскільки вказані конфлікти передували Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945рр., то скористаємося деякими статистичними даними того періоду. Так, згідно [5, с.238] українці склали 15,89% всіх загиблих у війні. Тобто, можна вважати, що в локальних війнах і конфліктах 1938 – 1940 рр. 15 – 16% всієї кількості загиблих склали українці. Переносячи вказані відсотки на цифру 182.240 загиблих, одержуємо, що в цих війнах і конфліктах загинуло 27,3 – 29,2 тис. українців. Приймемо середню цифру 28,3 тис. загиблих українців у локальних війнах і конфліктах 1938 – 1940 років.

До згадуваних вище локальних воєн і конфліктів додамо ще один, а саме бойові дії загонів Карпатської Січі проти угорських військ на Закарпатті 15 – 16 березня 1939 року. За даними, наведеними в Книзі пам'яті по Закарпатській області, [31, с.155] в боях та від терору угорської влади загинуло 134 чоловіки. Тому дані про те, що влітку 1939 року загинуло та було розстріляно угорськими військами 217 чоловік, а до грудня 1940 року загинуло 4,5 тис. закарпатців [32, с.128] є, безумовно, перебільшеними. Остання цифра швидше за все характеризує кількість репресованих закарпатців, тобто всіх тих, хто був вбитий, поранений, сидів у тюрмах та концтаборах, втікав до СРСР і т.д.

Зведемо одержані дані в таку таблицю.

Роки воєн і конфліктів	Кількість воєн і конфліктів	Втрати Росії та СРСР (тис. чол.)	В тому числі втрати українців (тис. чол.)	Втрати українців у інших війнах (тис. чол.)
1900 – 1905	2	54,5	11,5	—
1929	2	0,3	0,06	—
1919 – 1924	3	—	—	31
1938 – 1940	5	182,2	28,3	—
1939	1	—	—	0,1
Всього	13	237	39,86	31,1

Отже, за період 1900 – 1940 років у 13 локальних війнах і конфліктах загинуло 70,96 тис. українців.

Радянсько-японська війна продовжувалася з 9 серпня і до 2 вересня 1945 року. За офіційними даними, опублікованими 12 вересня 1945 року, [33] Червона Армія втратила 8.219 вбитих та 22.264 поранених. Японські втрати оцінювалися у 80 тис. вбитих та 594 тис. полонених. За уточненими даними [18, с.571] втрати Червоної Армії склали 12.031 вбитих та 24.425 поранених. Японські втрати склали 84 тис. вбитих та 640 тис. полонених. Цифра японських втрат, на наш погляд, є завищеною, оскільки ні в першому, ні в другому випадку не наводиться кількість поранених японських військовослужбовців.

Червона Армія приймала участь у громадянській війні в Польщі (1945 – 1948рр.) на боці урядових військ проти загонів Армії Крайової (АК). В цій війні загинуло 30 тис. громадян Польщі та 1 тис. радянських військовослужбовців [34, с.30, 308]. На південному сході країни загинуло 4 тис. українців, з них 1,5 тис. бійців УПА та 2,5 тис. підпільників і цивільних громадян [35, с.367]. До цих втрат ще треба додати 342 українців, які були засуджені до страти польськими військовими судами в 1947 – 1950рр., та 151 українця, що загинули від недоїдання, хвороб і тортур в концтаборі у Явожно в 1947 – 1948рр. [36, с.334]. Таким чином, у Польщі (1944 – 1948рр.) загинуло 4,5 тис. українців та 1 тис. радянських військовослужбовців.

Протягом 10.06 – 17.11.1947 року загопи УПА здійснювали прорив на Захід через територію Чехословаччини. Проти загонів УПА чисельністю 400 – 450 бійців було розгорнуто угруповання чехословацьких військ, що нараховувало 15.340 чоловік, в тому числі 6.087 військовослужбовців, 5.623 співробітників служби безпеки та 3.630 колишніх партизанів [37, с.265; 38, с.565]. Згідно [37, с.265] на Захід вдалося прорватися 100 бійцям УПА. За чехословацькими даними в бойових діях з чехословацького боку загинуло 39 військовослужбовців та співробітників служби безпеки, 26 були поранені, 149 чоловік було втрачено в автокатастрофах, від необережного поводження зі зброєю і т.д. Втрати УПА за чехословацькими даними склали 59 вбитих, 39 поранених та ще 217 потрапили в полон [38, с.565].

Під час громадянської війни в Китаї (1946 – 1950 рр.) загинуло 936 радянських військовослужбовців, які воювали на боці Компартії Китаю [5, с.523]. Під час війни в Кореї (1950 – 1953рр.) загинуло 315 радянських військовослужбовців [5, с.525].

Таким чином, з серпня 1945 року і до липня 1953 року в бойових діях загинуло 14.282 радянських військовослужбовців. За період 1945 – 1950рр. в бойових діях загинуло близько 4,6 тис. українців – вояків УПА, підпільників ОУН та мирних жителів поза межами тогочасного СРСР.

Із наступних конфліктів 60-80-х років викликають зацікавленість угорська криза (1956 р.), чехословацька криза (1968 р.), радянсько-китайський конфлікт (1969 р.) та війна в Афганістані (25.12.1979 – 15.02.1989 р.)

Під час подій 1956 року в Угорщині загалом загинуло і пропало безвісти 720 радянських військовослужбовців та ще 1.540 були поранені [5, с.532]. З угорського боку загинуло понад 2,7 тис. чоловік і ще 20 тис. були поранені [8, с.60 – 61].

Втрати радянських військ під час чехословацької кризи 1968 року склали 98 загиблих та 87 поранених, причому в результаті збройних сутичок загинуло 12 та було поранено 25 радянських військовослужбовців [5, с.333]. Решту втрат склали вбиті та поранені від необережного поводження зі зброєю, в автокатастрофах і т.д. Втрати з чехословацького боку склали 94 вбитих та 345 поранених [8, с.62].

А тепер щодо втрат під час радянсько-китайського конфлікту 1969 року. В боях на острові Даманський (2.03. – 21.03.1969р.) загинуло 58 та було поранено 94 радянських військовослужбовців, в боях біля озера Жаланашколь в Казахстані (13.08.1969р.) було вбито 2 та поранено 10 радянських бійців [5, с.534]. Разом, таким чином, загинуло 60, було поранено 104 радянських військовослужбовці. Втрати китайських військ були набагато вищими і склали 2 тис. вбитих і поранених, в тому числі 300 вбитих [39, с.547; 8, с.160].

Найбільших втрат зазнали радянські війська під час війни в Афганістані (25.12.1979 – 15.02.1989р.). За офіційними даними через Афганістан пройшло 620 тис. радянських військовослужбовців, з яких загинуло 15.051, було поранено 53.753, захворіло на різні хвороби 415.932 військовослужбовці [5, с.536, 538]. Історик Соколов Б.В. [1, с.297 – 298] називає цифру 135 – 140 тис. загиблих в Афганістані радянських військовослужбовців та 350 тис. поранених, але ця цифра втрат радянських військ є сильно завищеною. Втрати афганської сторони були величезними порівняно з радянськими втратами. Згідно [40, р.760] за 14 років війни (1979 – 1993 рр.) загинуло понад 2 млн. афганців, нараховувалося 6 млн. біженців.

Офіційні дані [5, с.536] містять інформацію про національний склад загиблих в Афганістані радянських військовослужбовців. Із 15.051 загиблого, 7.418 (49,29%) склали росіяни, 2.572 (17,09%) українці, 1.146 (7,61%) узбеки, 667 (4,43%) білоруси. На долю інших народів прийшлося 3.248 загиблих (21,58% всіх втрат) в Афганістані. Згідно перепису населення 1979 року росіяни склали 52,42% всього населення тогочасного СРСР, українці – 16,16%, узбеки – 4,75%, білоруси – 3,61% [41]. Порівнюючи вказані відсотки, бачимо, що втрати українців відрізнялися від їх питомої ваги в складі населення СРСР менше, ніж на один процент.

Серед інших конфліктів, у яких прийняв участь СРСР були: війна у В'єтнамі (1965 – 1974рр.) – 16 вбитих [5, с.526], Карибська криза (1962 – 1964рр.) – 69 загиблих [5, с.528], розмінування територій в Алжирі (1962 – 1964рр.) – 25 загиблих [5, с.529], арабо-ізраїльські війни (1967 – 1974рр.) – 52 загиблих [5, с.531], сомалійсько-ефіопська війна (1977 – 1979рр.) – 33 загиблих [5, с.532]. У вказаних конфліктах загинуло 195 радянських військовослужбовців, а з урахуванням втрат в інших 6 конфліктах, які проходили в той час, [5, с.541 – 543] всього загинуло 244 радянських військовослужбовці. Якщо на вказану цифру втрат перенести вказані вище відсотки, то одержуємо, що в цих конфліктах загинуло 39 – 42 українці. Прийmemo цифру 40 українців, які загинули у згаданих вище конфліктах.

Якщо перенести відсоток втрат українців у Велику Вітчизняну війну (15,89%) на цифру 14.282 радянських військовослужбовців, які загинули в бойових діях з серпня 1946 року і до липня 1953 року, то одержуємо, що кількість українців, які загинули в той час, складе 2.270 чоловік, в тому числі близько 160 українців-військовослужбовців – у Польщі.

Аналогічним чином можна припустити, що з 878 радянських військовослужбовців, які загинули під час бойових дій в Угорщині (1956 р.), в Чехословаччині (1968 р.) та під час радянсько-китайського конфлікту (1969 р.), кількість загиблих українців склала приблизно 140 чоловік.

Таким чином, з серпня 1945 і до розпаду СРСР в 19 локальних війнах і конфліктах загинуло 30.455 радянських військовослужбовців, з яких понад 5 тис. склали українці. Ще понад 4,6 тис. українців загинуло в 1945 – 1950 рр. в Польщі та Чехословаччині. Разом упродовж 1946 – 1989 рр. в локальних війнах і конфліктах

загинуло понад 9,6 тис. українців. Одержані результати згрупуємо в таку таблицю

Роки воєн і конфліктів	Кількість воєн і конфліктів	Втрати Росії та СРСР (тис. чол.)	В тому числі втрати українців (тис. чол.)	Втрати українців в інших війнах (тис. чол.)
1900 – 1905	2	54,5	11,5	—
1929	2	0,3	0,06	—
1919 – 1924	3	—	—	31
1938 – 1940	5	182,2	28,3	—
1939	1	—	—	0,1
1946 – 1953	4	14,28	2,27	—
1945 - 1950	2	—	—	4,6
1956 – 1989	15	16,17	2,75	—
Всього	34	267,45	44,88	35,7

Таким чином, у 28 локальних війнах і конфліктах ХХ століття, які проходили за межами Російської імперії та СРСР, в якості військовослужбовців та цивільних громадян цих двох держав загинуло 44,88 тис. українців. В інших 6 локальних війнах і конфліктах поза межами Російської імперії та СРСР, в яких не приймали участь російські чи радянські війська, загинуло 35,7 тис. українців. Таким чином, в 34 локальних війнах і конфліктах ХХ століття український народ втратив понад 80,58 тис. загиблих. Із вказаної цифри втрат – 70,96 тис. (88,06%) загинули до початку Великої Вітчизняної війни, решта – 9,62 тис. (11,94%) загинули в повосенний час (серпень 1945р. – лютий 1989р.).

Література.

1. Соколов Б.В. Тайны второй мировой. – М.: Вече, 2000. – 480с.
2. Урланис Б.Ц. История военных потерь. – М.: АСТ, 1998. – 558с.
3. Советская военная энциклопедия. т.8. – М.: Воениздат, 1980.
4. Нелипович С.Г. Наступление русского Юго-Западного фронта летом-осенью 1916 года: война на самоистощение? // Отечественная история. – 1998. - №3. – С.40 – 50.
5. Россия и СРСР в войнах ХХ века: Статистическое исследование. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 608с.
6. Коваль М.П. Друга світова війни та історична пам'ять // УІЖ. – 2000. - №3. – С.3-21.

7. Военная энциклопедия. т.4. – СПб: изд-во И.Д. Сытина, 1910. – 646с..
8. Лавер О.Г. Війни та народонаселення країн світу в ХХ столітті. Статистичне дослідження. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2002. – 304с.
9. Родина. – М. – 2001. - №7.
10. Брук С.И., Кабузан В.М. Этнический состав населения России // Советская этнография. – 1980. - №6. – С.18 – 34.
11. Кулагин В.М., Яковлев Н.Н. Подвиг Особой Дальневосточной. – М.: Молодая гвардия, 1970. – 190с.
12. Конфликт на КВЖД. – Хабаровск: кн. изд-во, 1989. – 176с.
13. Родина. – М. – 1991. - №2.
14. Субтельний О. Україна. Історія. – К.: Либідь, 1991.- 509с.
15. Малая советская энциклопедия, 1-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1929 – 1931.
16. Советская историческая энциклопедия, т.14 – М.: Советская энциклопедия.
17. Антосяк А.В. В боях за свободу Румынии. – М.: Воениздат, 1974. – 288с.
18. Шишов А.В. Россия и Япония. История военных конфликтов. – М.: Вече, 2000. – 576с.
19. Красная звезда. – 1988. – 9 августа.
20. Большая советская энциклопедия. 2-е изд. – М.: Советская энциклопедия.
21. Сенявская Е.С. Психология войны в ХХ веке. Исторический опыт России. – М.: РОССПЭН, 1999. – 383с.
22. Соколов В.Б. Сто великих войн. – М.: Вече, 2001. – 544с.
23. Мельтюхов М.И. Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939 – 1941 (Документы, факты, суждения). – М.: Вече, 2000. – 608с.
24. Мельтюхов М.И. Советско-польские войны. – М.: Вече, 2001. – 462с.
25. Правда. – 1939. – 1 октября.
26. Военно-исторический журнал. – 1994. - №9. – С.86.
27. Карл Густав Маннергейм. Мемуары. – М.: Вагриус, 2000. – 509с.
28. Соколов Б.В. Тайны финской войны. – М.: Вече, 2000. – 416с.
29. Военно-исторический журнал. – 1991. - №6. – С.44.
30. Широкопад А. Северные войны России. – М.: АСТ – Минск. Харвест, 2001. – 848с.
31. Книга пам'яті. Закарпатська область. т.2. – Ужгород: Карпати, 1998. – 426с.
32. Копчак В.П., Копчак С.И. Население Закарпатья за 100 лет. – Львов: Изд-во ЛГУ, 1977. – 199с.
33. Правда. – 1945. – 12 сентября.

-
34. Валихновский Т. У истоков борьбы с контрреволюционным подпольем в Польше. – К.: Наукова думка, 1984. – 312с.
 35. Ткаченко С.Н. Повстанческая армия. (Тактика борьбы). – М.: АСТ, 2000. – 512с.
 36. Історія України. – Львів: Світ, 1998. – 488с.
 37. Ванат І. Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини. Книга II. – Братіслава: Словацьке педагог. вид-во, 1985. – 356с.
 38. Bohus Chnoupek. Banderovci – Bratislava: Smena, 1989.
 39. Шорт Ф. Мао Цзедун. – М.: АСТ, 1996. – 608с.
 40. World Almanac and Book of facts, 1999. – World Almanac Books. – 1008р.
 41. Вестник статистики. – 1980. - №7. – С.41.